

ROMANIKOA GIPUZKOAN

IRUDI ETA ATE

Lenagoko EGAN batean Gipuzkoa'ko Arte Romanikoa aipatu nuan, Eliza Romanikoak batez ere. Eta *Eliza Romanikorik ezak* Gipuzkoa'n sortzen digun problema arakatu nuan, bidez bezela. Berdin baita *Irudi Romanikorik ezak* sortzen digun problema ere. Alde bate-tik Irudiak, Imajiñak, ezik, Elizak berak ere Romaniko-garaian —XI, XII, XIII gizaldian— egurrezkoak izan bide zirala, nion or-duan, eta egurrezko bezela, urteak joan-da urteak etorri, azkenean iioitu, usteldu eta galdu egin zirala, alegia; ola askatu genduan gure problemaren korapillo ori, alde batetik. Bestetik, berriz, Eliza aiek txikiak, oso txikiak ziranez, gero aundiagoko batzuek egiteko, bota egin izan zirala; ala ere, ordea, or gelditu bait-zitzaizkigun aldiz-aldiz, lehenagoen testigu ta lekuko bezela, Eliza txikitxu aien ate txukun askoak gure zenbait Elizatan, eta oraindik ere antxe bait-daude tes-tigantza eder ura egiñez. Eta sei-zazpi bat olako ate aipatu nituan: Tolosa'n, Berastegi'n, Elduain'en, Abaltzizketan, Idiazabal'en, Arex-tabaletan, Apotzaga'n...

Gaur izen-erreskada onixe beste izen bat erantsi nai nioke. Ur-nieta'ko San Miguel Elizaren atea, korupeko atea, romaniko jator-jatorra bait-da au ere... lehenagoko Eliza zahar romanikoaren lekuko ta testigu... Arku puntadun, zorrotza duala ezik; romaniko-barruan azkenekoetakoa beraz; bañan romaniko jatorra. Txairoa oso, aidosoa, txukuna. Bozina-eran iru arku —barruago ta txikiago—. Irurak ertz-bizidun; eta sei kapitel edo pillare-buruak ere berdin, ertz-dun, apain-gabe, leun-leun. Baserri-baserri-eran; bañan romaniko oso.

Bat geiago Gipuzkoa'n. Agiri askoan, bañan gutxik aintzakotzat artua. Nik neronek ere aspaldi batean ikusia —illeta gogoangarri ba-tera joanik—; bañan gero zearo aztua.

* * *

Bañan, ez zan au, nere gaurko idaz-lanaren gai berezia. Besterik nuan gogoanago gaur. Irudi bat nuan gaurko aipagarri batez ere. Eta au ere Urnieta'tik ez oso urruti. Astigarraga'n: Astigarraga'ko Santiago-mendiko Ermitan.

Romanikoa au ere. Irudia, alegia. Eta alabastro ederrezkoa gañera. Santiago, pelegirino-jantzian... txapel zabalean txirla; sorbaldatik behera zorrotzkoa; makilla eskuan... ez, gero oitu bezela, Santua zaldi-gañean, moro-jendea ankapean lertzen; pelegirino paketsu bezela baizik.

Ain zaharra izanik —XIII gizaldikoa-edo— nola eldu izan da gure egunetaraño? Alabastrozkoa izanari eskerrak; bestela, egurrezkoa izan balitz, onezkero suak errea izango zan; eta ola, Ermita zaharrea ez zan agiriko, orain, retablo-erdian, dagon Santiago zalduna besterik, gure iruditegiaren kalte aundirako.

Irudia, ez da aundia; iru-lau bat arra luzean. Aldare-maiaren gañeko kutxatit-sagrarioan sartua.

* * *

Guuztiok dakigu pelegirino-bideetan nola sortu izan ziran antziñ-antziñatik, Erdi-aroan, zenbait Santuren Ermita. Ermita oietan ugarrienak, bear bada, Santiago'renak bait-dira. Baita San Sebastián, eta San Anton, eta Madalena'renak etab. ere. Bañan nabarmen-nabarmen Santiago'renak.

Galezia'ko Santiago

Astigarraga'k ba'zuan, berriz, pelegirino-bidean egonaz gañera, beste gauza bat ere, bere lurrean Santiago'ren Ermita bat izateko. Lehengo Astigarraga zaharra dagon mendia —ots, Santiago-mendi bera— karaitza da dana, eta fosil asko dituan karaitza gañera; asko eta eder. Eta fosil oietan, ain xuxen, bi, Santiago'ren oñatz eta ankaseñale bezela erriak, begiratu izan dituanak jakintsuen izkuntzan *pecten* eta *belemnites* deritzatenak: *pecten* deritzan txirla ezaguna

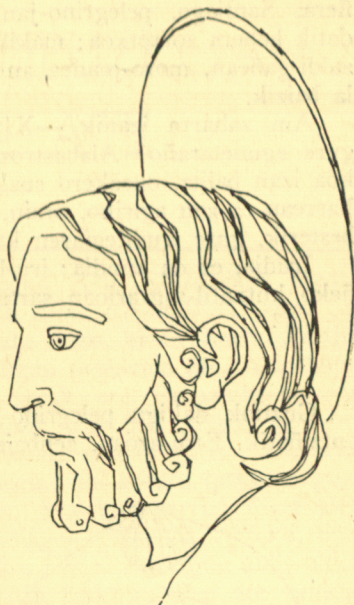
bait-da, “peleginarien txirla” alegia; eta bestea, berriz, eskuoko beata bezelakoxe txirla luzexka bat —makil zahar puskatuaren zatia iduri—. Ez da arritzeko, munduan Santiago'ren peleginariak asi ziran

ezkero, mendi ori, pelegirino-jendeak “Santiago-mendi Santu” bezela begiratu izatea... Fosil oiek, Santiago Apostolua mendi ontan ibilli izandako señaie ta ezaugarri izan, alegia, “Santuaren ofiatzak” itz batean... Ola-ola, ez bait-da arri-tzekoa, mendi eder orren bizkar-bizkarrean —antxe, arrizko txirla-artean— Ermitatxo bat egin izatea Santu pelegirinariaren izenean...

* * *

Irudi ori romanikoa dala diot, bete-betean romanikoa.

Begiratu besterik ez du (1). Egia esan, zenbait detalle ta zertzelada, erri-artez egiñak ditu. Bañan ba’du romaniko-detalle bat, iñork ukatuko ez diona. Aurpegiko bizarra. Santiago onen bizarra, bete-betean romanikoa degu. Kontrol bat naikoa da ori jakiteko. Kontrol bat, ezin ukatua. Galezia’ko Santiago-Elizaren Sarreran dagon Santiago’ren beraren irudi sonatua, Maisu Mateo’k *Pórtico de la Gloria*, dalakoan erdi-erdian ipiñi zuan irudi sonatua... Santiago romaniko aren bizarra, eta gure Astigarraga’koarena, bizar biok berdín-berdiñak dira. “Bizar loratua.” Matazatan bildua; eta mataza bakoitza mutur-aldera kiribillatua... Biotan berdín-berdín. Biotan romaniko-arteak eskatzen duan bezelako simetri ederrean... Aurpegiko begiratua, bizi-ro samurra; zahar-samurtua; negarra begian bezela... *Pórtico de la Gloria*’koa poztun eta irri-fardun bezela, gurea negar-samur...

Santiago-mendiko Santiago

* * *

Orra bada Gipuzkoa’n beste romanikoki polit bi geiago. Ate bat, eta irudi bat. Urnieta’n eta Astigarraga’n. Biok aipagarriak.

M. LEKUONA’K

(1) Ikus edergarriak.